

Natan Tenenbaum wobec propagandy Marca '68

Autor: dr Mariusz Jastrząb

Etap edukacyjny: IV klasa szkoły ponadpodstawowej

Czas trwania: 25 min (krótsza wersja) i 45 min (wersja dłuższa z analizą wiersza podczas zajęć)

Część I

Cele zajęć

Uczeń/uczenica po zajęciach:

1. Potrafi przedstawić przyczyny, przebieg i skutki wydarzeń Marca '68.
2. Wymienia w przekazie propagandowym Marca '68 elementy antysemickie i nacjonalistyczne.
3. Wyjaśnia, jak w sytuacji państwowej kontroli nad mediami w systemie niedemokratycznym władza ma możliwość bezkarnego zniesławiania osób prowadzących działalność opozycyjną.
4. Opisuje mechanizm kreowania wroga w przekazie propagandowym.
5. Potrafi podjąć dyskusję na temat postaw polskiego społeczeństwa wobec wydarzeń Marca '68.

Metody i formy pracy

1. Analiza tekstu poetyckiego.
2. Dyskusja kierowana.

Materiały dydaktyczne

- Biogram Natana Tenenbauma (załącznik nr 1)
- Wiersz Natana Tenenbauma *Rzecz marcowa* (załącznik nr 2)

Przebieg zajęć

1. Opowiedz uczennicom i uczniom o protestach młodzieży w Marcu '68 roku (lub przeprowadź powtórzenie wiadomości na ten temat). Możesz posłużyć się w tym celu informacjami zawartymi we wstępie do pakietu.
2. Przedstaw uczniom i uczennicom postać Natana Tenenbauma lub poproś, aby przeczytali poniższą notę biograficzną na jego temat (załącznik nr 1).
3. Przeczytaj uczniom i uczennicom wiersz *Rzecz marcowa* lub poproś, aby przeczytali go samodzielnie (załącznik nr 2).
4. Upewnij się, że uczennice i uczniowie wiedzą, kim są wspomniane w nim postacie. W razie potrzeby udziel dodatkowych wyjaśnień i przedstaw bliżej kontekst historyczny.
5. Zwróć uwagę uczniów i uczennic na początek i zakończenie wiersza („bo wszystko wiem z prasy”). Poproś o zastanowienie się nad znaczeniem tego sformułowania.
6. Zapytaj uczniów i uczennice, jaką funkcję w wierszu pełni groteskowe przedstawienie działań osób prezentujących postawy opozycyjne wobec władz PRL-u.
7. Zapytaj uczennice i uczniów, jaką postawę wobec przekazu propagandowego zajmuje autor wiersza oraz w jaki sposób wyraża drwinę z nacjonalizmu i narodowej megalomanii, antysemityzmu i manipulacji historią.
8. Zwróć uwagę uczniów i uczennic na fakt, że opozycjoniści byli znieśławiani w oficjalnych mediach, a w Marcu '68 wymierzona w nich kampania była szczególnie nasilona. Poproś uczniów i uczennice o zastanowienie się, czy atakowani ludzie mieli możliwość obrony oraz jakie reakcje mogła wywoływać w nich kampania.
9. Na koniec poproś uczennice i uczniów o refleksję nad reakcjami społecznymi na przekaz propagandowy. Natan Tenenbaum kpi sobie z tego przekazu. Czy rzeczywiście poddani jego działaniu i mający ograniczony dostęp do niezależnych źródeł informacji Polacy jednoznacznie odrzucali obraz świata kreowany przez propagandę? Jakie niebezpieczeństwa społeczne rodziło jego przyjęcie?

Alternatywnie można wykorzystać wiersz jako zadanie domowe. W takim wypadku, po tym gdy wprowadzisz uczennice i uczniów w problematykę jak w punktach 1 i 2, poleć im, aby przeczytali wiersz, a następnie:

- a. zastanowili się, jaką funkcję pełnią w nim groteska i ironia;
- b. przygotowali odpowiedź na pytanie, co ten wiersz mówi o mechanizmach propagandy zastosowanych przez władzę w 1968 roku i reakcjach na nią.

UWAGI DLA NAUCZYCIELKI/NAUCZYCIELA

Zwróć uwagę na obecność wśród przywódców protestów osób, które w latach sześćdziesiątych skupiły się wokół Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego. Możesz podkreślić, że niektórzy z nich byli wychowankami Kuronia w czasach, gdy pracował on jako instruktor harcerski w harcerstwie typu walterowskiego. Wyjaśnij problem zakazu wystawiania *Dziadów* Mickiewicza w Teatrze Narodowym. Zwróć również uwagę na ograniczanie przez władze swobód intelektualnych i przechodzenie na pozycje opozycyjne wobec systemu politycznego PRL-u naukowców, takich jak Zygmunt Bauman, Leszek Kołakowski, Bronisław Baczko, Włodzimierz Brus. Opowiedz o nagonce antysemickiej i roli, jaką odegrały w niej media.

Część II

Cele zajęć

Uczennica/uczeń po zajęciach:

1. Potrafi podjąć dyskusję na temat doświadczeń osób zmuszonych do wyjazdu z Polski w wyniku wydarzeń Marca '68.
2. Rozpoznaje formy dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne.
3. Potrafi podjąć dyskusję na temat polskiej tożsamości narodowej i form, w których może się wyrażać przywiązanie do polskości.
4. Potrafi przeprowadzić analizę tekstu poetyckiego z wykorzystaniem wiedzy o kontekście jego powstania oraz nawiązaniach do innych utworów.

Metody i formy pracy

1. Analiza tekstów źródłowych.
2. Rozmowa kierowana.

Materiały dydaktyczne

- Biogram Natana Tenenbauma (załącznik nr 1)
- Wywiad udzielony przez Natana Tenenbauma „Przeglądowi Australijskiemu” (załącznik nr 3)
- Wiersz Natana Tenenbauma *Chochoty* (załącznik nr 4)

Przebieg zajęć

1. Jeśli realizujesz tylko część II, przekaz krótko kluczowe informacje na temat Marca '68 i przedstaw uczniom i uczniom postać Natana Tenenbauma (załącznik nr 1 do części I).
2. Poproś o przeczytanie wywiadu (załącznik nr 3). Zwróć uwagę uczniów i uczennic na fragmenty, w których Tenenbaum mówi o tym, że Szwecja, w której zamieszkał, była w jego świecie „nieco na uboczu” i że jego „ojczyzna to polszczyzna”.
3. Przedyskutuj z uczennicami i uczniami, co dla takiego człowieka jak Tenenbaum oznaczała konieczność wyjazdu z Polski i co robił, aby utrzymać kontakt z krajem.
4. Następnie poproś uczniów i uczennice o lekturę wiersza *Chochoty* (załącznik nr 4).
5. Zapytaj, czy wiersz można traktować jako protest przeciwko nacjonalizmowi i totalitaryzmowi.
6. Poproś uczennice i uczniów, aby zastanowili się, dlaczego autor wiąże nacjonalizm z autorytaryzmem/totalitaryzmem.
7. Przedyskutuj z uczniami i uczennicami, jaką funkcję w wierszu pełni motyw chochoła oraz kim może być człowiek, który miał złoty róg.
8. Zwróć uwagę uczniów i uczennic na fragment nawiązujący do wiersza Słonimskiego *Dwie ojczyzny* i fragment mówiący o Rachel wyjeżdżającej z „dworca Warszawa Gdańska obok Umschlagplatzu”. Zapytaj uczniów i uczennice, jakie analogie widzi Tenenbaum między rokiem 1968 a innymi wydarzeniami historycznymi. Poproś uczennice i uczniów, aby zastanowili się, dlaczego Tenenbaum wiąże 1968 rok z wydarzeniami z przeszłości.
9. Wróć do wywiadu. Zwróć uwagę uczniów i uczennic na nawiązanie do poezji Tuwima (ojczyzna polszczyzna z wiersza *Zieleń*). Poproś, aby uczennice i uczniowie na podstawie obu tekstów zastanowili się, jak Tenenbaum rozumie polskość.

10. Zbierz odpowiedzi uczniów i uczennic. Przeprowadź dyskusję na temat tego, co to znaczy być Polakiem i jakie są konsekwencje stygmatyzowania ludzi ze względu na ich pochodzenie etniczne.
11. Wykorzystaj również zawarte w wierszu Tenenbauma odwołania do *Wesela* Wyspiańskiego, nawiązania do poezji Mickiewicza i Słonimskiego, aby porozmawiać z uczennicami i uczniami o tym, jak okoliczności historyczne oraz trudne doświadczenia jednostki związane z uczestnictwem w nich zmieniają sposób odczytywania klasycznych tekstów literackich.

UWAGI DLA NAUCZYCIELKI/NAUCZYCIELA

Jeśli masz niewiele czasu lub chcesz wykorzystać teksty jako zadania do samodzielnego wykonania przez uczniów i uczennice, zapoznaj ich z życiorysem Tenenbauma, przedstaw kluczowe informacje o Marcu '68 i poproś o wykonanie poleceń.

Biogram Natana Tenenbauma

Natan Tenenbaum (1940–2016) był polskim poetą pochodzenia żydowskiego, satyrykiem i autorem tekstów kabaretowych. Studiował archeologię na Uniwersytecie Warszawskim. Podczas studiów poznał Adama Michnika i wraz z nim związał się z grupą krytycznie nastawionych do systemu politycznego PRL-u studentów i młodych pracowników naukowych UW, skupionych wokół Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego. Działacze partyjni i funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa nazwali tę grupę „komandosami”, ponieważ jej członkowie przychodzili na odbywające się na uniwersytecie zebrania partyjne lub spotkania oficjalnych organizacji studenckich i zakłócali ich planowany przebieg, zadając niewygodne pytania i wchodząc w dyskusje z występującymi na nich prelegentami.

Jako autor tekstów Tenenbaum współpracował w latach sześćdziesiątych ze Studenckim Teatrem Satyryków i klubem Hybrydy, w którym działała stojąca na wysokim poziomie i relatywnie łagodnie traktowana przez cenzurę studencka scena kabaretowa. Zawodowo pracował jako dziennikarz. Pisał między innymi do „Naszego Głosu”, dodatku do „Fołks Sztyme” („Głosu Ludu”), najważniejszego pisma społeczności żydowskiej w Polsce i zarazem jedynej wówczas gazety wydawanej w jidysz. „Nasz Głos” był adresowany do młodych ludzi, w większości nieznających już jidysz, dlatego ukazywał się po polsku.

Tenenbaum angażował się w działalność Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce. W czerwcu 1967 roku wziął udział w spotkaniu z Mieczysławem Rakowskim, członkiem władz partyjnych i redaktorem naczelnym tygodnika „Polityka”, uchodzącego wówczas za liberalny. Spotkanie odbyło się w prowadzonym przez TSKŻ klubie Babel w Warszawie. Bardzo ostro skrytykował tam antyżydowską kampanię, rozpętaną w polskiej prasie po wybuchu wojny sześciodniowej na Bliskim Wschodzie. Swoje wystąpienie przypłacił zwolnieniem z pracy. Wziął udział w protestach Marca '68. Wspierał je także piórem. Pisał utwory satyryczne na aktualne tematy, które w odpisach krążyły wśród strajkujących studentów. W konsekwencji doświadczał dalszych szykan. W grudniu 1969 roku wyemigrował do Szwecji.

Po wyjeździe na emigrację współpracował z Radiem Wolna Europa i polskimi czasopismami niezależnymi wychodzącymi poza krajem, wspierał działalność opozycyjną w Polsce, prowadził w Sztokholmie polski kabaret literacki. W dalszym ciągu pisał wiersze. Jego najbardziej znanym utworem jest *Modlitwa o wschodzie słońca*. Muzykę do tekstu Tenenbauma skomponował Przemysław Gintrowski. W latach osiemdziesiątych ta pieśń, wykonywana przez kompozytora i Jacka Kaczmarskiego, stała się jednym z hymnów Solidarności.

Oprac. na podstawie: <http://culture.pl/pl/artukul/zmarl-natan-tenenbaum> (dostęp: 22.06.2017), <http://natan.sychut.com/> (dostęp: 22.06.2017).

Natan Tenenbaum *Rzecz marcowa*

Sławne to były dzieła, sławne były czasy
A było, jak opowiem — bo wszystko wiem z prasy:

Więc Wyszyński¹ z Kuroniem², przy poparciu Mao³
Mieli Żydom zaprzedać naszą Polskę całą
Izrael w myśl tych planów sięgałby Szczecina
Zaś chłopci z Zamojszczyzny poszliby na Synaj
Naród nasz miał iść w jarzmo żydowskiego króla
Którym byłby Zawieyski⁴, bratanek Kargula⁵
Każdy Żyd miał otrzymać zaraz tytuł lorda
A Niemen⁶ mógłby śpiewać tylko jako Jordan
Do tego każdy student, a zwłaszcza niechrzczony
Miał dostać mercedesa oraz cztery żony

Dyspozycje w tej sprawie wyszły od Dajana⁷
Via Tokio, Rzym, Biłgoraj, Pułtusk i Tirana

...A jeszcze łotry zdradę umyśliły taką:
Oddać moło w Sopocie Czechom i Słowakom
Do tego łódź podwodną, Pannę z Jasnej Góry
Szczerbiec, żubra Pulpita⁸... i Pałac Kultury
A — jakby mało było takiego wyzysku —

¹ Kardynał Stefan Wyszyński (1901–1981), prymas Polski w latach 1948–1981.

² Jacek Kuroń (1934–2004), działacz opozycyjny. W 1965 roku skazany wspólnie z Karolem Modzelewskim na karę więzienia za napisanie *Listu otwartego do Partii*, w którym argumentował, że rządzący Polską funkcjonariusze partyjni nie biorą pod uwagę opinii ani nie reprezentują interesów robotników. W 1968 roku ponownie uwięziony za organizowanie protestów studenckich.

³ Mao Tse-tung (1893–1976), przywódca chiński. Ortodoksyjny komunista. W latach sześćdziesiątych rywalizował z Nikitą Chruszczowem, a potem Leonidem Breżniewem o przywództwo w światowym ruchu komunistycznym. Polskie władze opowiadały się w konflikcie chińsko-radzieckim po stronie Związku Radzieckiego.

⁴ Jerzy Zawieyski (1902–1969), pisarz, dramaturg i katolicki działacz polityczny. W 1968 roku wraz z innymi posłami katolickiego koła Znak złożył interpelację w obronie bitych przez milicję studentów. W konsekwencji stał się obiektem nagonki.

⁵ Kargul, postać fikcyjna. Bohater komedii Sylwestra Chęcińskiego *Sami swoi* (1967), *Nie ma mocnych* (1974) i *Kochaj albo rzuć* (1977).

⁶ Czesław Niemen (1939–2004), piosenkarz, autor tekstów, kompozytor.

⁷ Mosze Dajan (1915–1981), izraelski wojskowy i polityk, w latach 1967–1973 minister obrony Izraela.

⁸ Pulpit znajdował się wśród pierwszych żubrów wypuszczonych w 1964 roku na wolność w Bieszczadach w ramach przywracania tego gatunku zwierząt naturze. Odłączył się od stada, odbywał dalekie wędrówki, pojawiał się w pobliżu siedzib ludzkich. W latach sześćdziesiątych był bohaterem licznych artykułów prasowych i audycji radiowych.

Zabrały nam Pepiczki rekord świata w dysku!⁹
Bauman¹⁰ z Brusem¹¹ i Baczeko¹² — ta podstępna szajka
Pastwiła się nad Polską jak „czerezwyczajka”¹³
Kazali nam zapomnieć, żeśmy są przedmurze¹⁴
Kazali nam o Jasiu zapomnieć, Kiepurze¹⁵

Żaden z nich stydu, żaden z nich sumienia nie miał
Putrament¹⁶ z Przymanowskim¹⁷ mieli iść na przemiał
Oni na *Dziadach* bili najdłużej oklaski

...A jeden z nich miał w domu *Dzieła wszystkie* Hłaski¹⁸
A znowu Kołakowski¹⁹, jak jeszcze był młody
To Stalina całował w rumiane jagody
A Stalin mu na lody dawał i na kino
I razem gryźli pestki, i grali w domino
Natomiast Kisielewski²⁰, jak z prasy wynika

⁹ W 1960 roku należący do Edmunda Piątkowskiego rekord świata w rzucie dyskiem wyrównał Rink Babka, amerykański dyskobol pochodzenia czeskiego. W latach 1964–1968 rekordzistą świata był reprezentant Czechosłowacji Ludvík Daněk.

¹⁰ Zygmunt Bauman (1925–2017), profesor socjologii. W wyniku wydarzeń Marca '68 zwolniony z pracy na Uniwersytecie Warszawskim i zmuszony do emigracji.

¹¹ Włodzimierz Brus (1921–2007), profesor ekonomii. W wyniku wydarzeń Marca '68 usunięty z pracy na Uniwersytecie Warszawskim. Wyemigrował z Polski w 1972 roku.

¹² Bronisław Baczeko (1924–2016), historyk idei, profesor Uniwersytetu Warszawskiego usunięty z pracy w wyniku wydarzeń Marca '68. Wyemigrował z Polski w 1969 roku.

¹³ Wszechrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem, później Wszechrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kontrrewolucją, Spekulacją i Nadużyciami Władzy, nazwana potocznie czerewyczajką lub Czeka, tajna policja powołana w Rosji Radzieckiej po rewolucji bolszewickiej.

¹⁴ Przedmurze chrześcijaństwa: wykorzystywany przez polską dyplomację i silnie oddziałujący na świadomość polskiej szlachty w XVI–XVII wieku pogląd, że Rzeczpospolita jest tarczą chroniącą chrześcijańską Europę przed ekspansją muzułmańskiej Turcji.

¹⁵ Jan Kiepur (1902–1966), śpiewak operowy. Od lat trzydziestych ze względu na karierę śpiewaczą mieszkał poza Polską. Po wojnie utrzymywał jednak kontakt z krajem. Nie angażował się politycznie.

¹⁶ Jerzy Putrament (1910–1986), pisarz. Pełnił wysokie funkcje w Związku Literatów Polskich. Aktywnie popierał politykę władz PRL-u.

¹⁷ Janusz Przymanowski (1922–1998), pułkownik wojska polskiego i pisarz. Znany przede wszystkim z twórczości dla dzieci i młodzieży, autor między innymi powieści *Cztery pancerni* i *pies*. Aktywnie popierał politykę władz PRL-u.

¹⁸ Marek Hłasko (1934–1969), pisarz. Od 1958 roku przebywał za granicą. Jego twórczość w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nie była wydawana w Polsce. Był obiektem ataków w mediach.

¹⁹ Leszek Kołakowski (1927–2009), filozof, profesor Uniwersytetu Warszawskiego usunięty z pracy w wyniku wydarzeń Marca '68. W tymże roku wyemigrował z Polski.

²⁰ Stefan Kisielewski (1911–1991), publicysta. Wieloletni felietonista „Tygodnika Powszechnego”. W latach 1957–1965 poseł koła Znak. W 1968 roku na zebraniu Związku Literatów Polskich ostro potępił zdjęcie z afisza *Dziadów* Mickiewicza. Kilka tygodni później został ciężko pobity. Sprawców nigdy nie ustalono. Powszechnie uważa się jednak, że byli nimi funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa.

Jest synem naturalnym studenta Michnika²¹,
Który do rewolucji wiernie służył carom
I miał sześcioro dzieci z carycą Dagmarą

Tacy to byli ludzie, dzieła takie, czasy
A było, jak rzekłem, bo wszystko wiem z prasy

Źródło: <http://natan.sychut.com/chocholy.html> (dostęp 22.06.2017).

---

²¹ Adam Michnik (ur. 1946), działacz opozycyjny. W marcu 1968 roku aresztowany za przekazanie francuskiemu korespondentowi informacji o zakazie wystawiania *Dziadów* w Teatrze Narodowym, następnie skazany na trzy lata więzienia. Między innymi w jego obronie odbył się wiec studencki na Uniwersytecie Warszawskim, który stał się początkiem masowych protestów młodzieży.

Wywiad udzielony przez Natana Tenenbauma „Przeglądowi Australijskiemu”

Przeczytaj fragmenty wywiadu, którego Natan Tenenbaum udzielił w 2008 roku „Przeglądowi Australijskiemu”, ukazującemu się w Australii piśmie polonijnemu.

Co ten wywiad mówi o stosunku autora do polskości?

Wyjechałem z Polski do Szwecji z rodziną w grudniu '69. Pierwsze pięć lat przemieszkałem w mieście Lund, gdzie – po kursie językowym – studiowałem na tamtejszym uniwersytecie historię i literaturoznawstwo. Przez pewien czas współpracowałem z rozgłośnią Wolna Europa. Razem z kilkoma przyjaciółmi i parą Czechów zorganizowaliśmy też małą grupę, która przedstawiała Szwedom prawdę o Polsce, o opozycji demokratycznej i o innych demotrudach. Współpracowałem też z pismem „Aneks”, tłumacząc teksty z rosyjskich wydawnictw podziemnych, czyli „samizdatu”. W połowie lat siedemdziesiątych przenieśliśmy się do Sztokholmu, gdzie po jakimś czasie dostałem pracę w Instytucie Kultury Antycznej, zgodnie z moim zawodem wyuczonym. Przepracowałem tu równe 30 lat, w spokoju, choć bez większych sukcesów zawodowych. W tym czasie zajmowały mnie żywo sprawy polskie – były to lata burzliwe. Szwecja, gościnna dla nas i życzliwa, była w moim świecie nieco na uboczu, gwarantując mnie i mojej rodzinie godziwe warunki pracy i życia. Gdy wybuchła Solidarność, a wkrótce potem – stan wojenny, „rozwoziłem sprawę polską po szwedzkich opłotkach”. W roku 1984 z gronem przyjaciół założyliśmy w Sztokholmie polski kabaret literacki Krakowskie Przedmieście. [...]

Będę tu szczery aż do nieskromności i za Tuwimem powtórzę, że moja ojczyzna to polszczyzna. Nic na to nie poradzę. W innych językach potrafię się komunikować lepiej lub gorzej. Wyrazić siebie, swoje odczucia – mogę tylko po polsku. Sprawy, które najbardziej mnie obchodzą, dzieją się nad Wisłą. Przez wiele lat, gdy nie pozwalano mi choćby na odwiedziny, śniłem sen o Warszawie, prosiłem przyjaciół, by na rynku krakowskim słuchali – za mnie – hejnału o północy i pozdrawiali małe dolnośląskie miasteczko mojego dzieciństwa. Czas nie stał w miejscu, wiele się zmieniło, a mnie przybyło wiele lat i... pół tuzina wnucząt. Tu są moi najbliżsi. Tu pozostanę. A zresztą w dzisiejszej dobie adres pocztowy nie jest taki ważny.

Źródło: Jurata Bogna Serafińska, *O australijskim kamyku, poezji i ojczyźnie polszczyźnie „Przegląd Australijski”*, kwiecień 2008.

Natan Tenenbaum *Chochoty*

Basi Weiglównie

– Jeszcze walczyć, bić się?... O co?
Tu się nigdy nic nie zmieni...
Po Krakowskim błądzi nocą
Kilku ludzi...? Kilka cieni...?
Czy to Podchorąży woła
By do broni powstał naród?
Czy to z nim spiskowych paru?
...Śmiech?

To chichot jest chochoła

To chochołów plemię nocne
Pułk słomiany, wojsko mroku
Ono władne, ono mocne
Dwa stulecia. Rok po roku.

I tak od wieków trwa ten stan...
Chocholi płas, chocholi tan
Chocholi chichot drąży ciszę
Rozlewa się na cały kraj
Idą słomiani towarzysze
– *Die Strassen frei!*²²

I kroczy naprzód tłum chocholi
A z niemi jakaś dziewczka bosa
Idzie, po woli, czy niewoli...?
„literatura narodowa”
...i cedzi słowa, słowa, słowa;
Może pod pistoletem Klossa²³
Podąża wśród słomianej czerni?

²² Fragment strofki z *Pieśni Horsta Wessela*, hymnu Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotniczej (NSDAP).

²³ Hans Kloss, postać fikcyjna. Bohater popularnego w latach sześćdziesiątych serialu telewizyjnego *Stawka większa niż życie* o wojennych perypetiach polskiego dywersanta i wywiadowcy podszywającego się pod niemieckiego oficera.

Może przywiedli ją pancerni?...²⁴
Wygina się w dziwacznych płasach
W chocholim tańcu czyniąc zamęt
Pragnie się wyrwać z łap alfonsa
(Czy to Żukrowski²⁵, czy Putrament?)
Lecz alfons, znając swoją rolę
W ramiona ciska ją chochole
I od chochoła do chochoła –
„Raz dokoła, raz dokoła...”

„Jak ślicznie, lekko tańczysz pan...”
...Chocholi płas, chocholi tan...
Poeta nocą wiersze pisze
W kuchni nieszczelny ciecze kran –
Idą słomiani towarzysze
– *No pasaran!*²⁶

...Przeszli, jak wtedy, do Madrytu
(Jak ongiś nasi Somosierrę)
Hiszpanii zbrakło dynamitu,
Stalin dogadał się z Hitlerem
...Przeszli.

Poeto, łknij wódki

Pozostań w glorii majestacie
Choć „syjonistą” był twój Gudkind
Z „Piątej kolumny” Żyd-przyjaciół
Idą chochoły, wiodą natarcie
Zmiotły już *Dziady*, zmiotą i resztę

...Mistrz na cokole stoi uparcie:
Trudno być wieszczem...
... „Z matki obcej”!?

²⁴ Nawiązanie do książki Janusza Przymanowskiego *Czterej pancerni i pies* i serialu pod tym samym tytułem.

²⁵ Wojciech Żukrowski (1916-2000), pisarz. W latach sześćdziesiątych zajmował pozycję lojalną wobec władz PRL-u.

²⁶ „Nie przejdą!” – hasło obrońców republiki przed siłami generała Franco w czasie wojny domowej w Hiszpanii.

– Ktoś obcy? Tu, pod polskim dachem?

„Dwie ojczyzny”? To zdrada!

Jak kiedyś w „Ikacu”²⁷

Jak w „Gazecie Warszawskiej”²⁸ i jak w „Czerwoniaku”:²⁹

– Chata rozśpiewana dla nas!

– Polska dla Polaków!

...I wiedeńskim pociągiem wyjeżdża dziś Rachel

Z dworca Warszawa Gdańska, obok Umschlagplatzu...

„– Dziś odbyły się w kraju liczne wiece, które

W dziesiątkach rezolucji i tysiącach listów

Żądały, by oczyścić już literaturę

Ze syjonistów...”

Vox populi — vox dei. Tak lud postanowił!

...Więc opuszcza *Wesele* Rachela z Bronowic

Z nią krewni, cudzoziemskiej dywersji filary

Więc ojciec, doktor Szuman i dziad, Jankiel stary

Robotnik wykonuje plan

...Chocholi płas, chocholi tan...

Lipami nocny wiatr kołysze

Ryknęła krótko w rzeźni krowa

Idą słomiani towarzysze

— WODZU PROWADŹ!

Raz już kiedyś się zdawało

Że złamany czar chochoła

I człowieka lud powołał

Co był z ludem... gębą całą

Róg mu złoty dali w dłonie

By do czynu naród zbudził

By chochoły zmienił w ludzi

²⁷ „Ikac” – „Ilustrowany Kurier Codzienny”, najbardziej poczytna gazeta przedwojennej Polski. Konserwatywna i nastawiona prorządowo.

²⁸ „Gazeta Warszawska” – organ prasowy Narodowej Demokracji w okresie międzywojennym.

²⁹ Czerwoniaki – potoczna nazwa przedwojennych tabloidów. Nazwa wzięła się stąd, że winiety z ich tytułami drukowano czerwoną farbą, aby łatwo rzuciły się w oczy czytelnikom. Szczególnie w latach trzydziestych w wymienionych tu gazetach ukazywały się artykuły o wydźwięku antysemitycznym.

By chochołom wróżył koniec
I był wodzem obwołany
By lud powiódł i wyzwolił
...Ale hufiec go słomiany
Zaczarował..., uchocholił...

...A śpiewali jemu *Sto lat*
I ufali mu bez granic
Lecz go zmoęła moc chochola
I chochołom dziś hetmani
Dziś odkupia dawne błędy
Dziś marzeniom nie folguje
...A róg złoty zgubił kędyś
I w mikrofon teraz pluje
Taki swojski, prząsny, wiejski
Naród do snu ukoęysał
I nie fletem czarodziejskim
Ale śpiewką złą, ponurą
Ale pałką i gazrurą
Krzykiem strasznym: – „Odra-Nysa!”

Znał własną drogę, wybrać mógł
Nadzieje mógł uczynić faktem
Lecz pchnął kraj stalinowskim traktem
I dziś przeszłości własnej kłamie
...A u rozstajnych został dróg
Śpiew: „Miałeś chamie złoty róg
Róg złoty miałeś, chamie!”

Ostały blizny dawnych ran
...chocholi płąs, chocholi tan...
Idą słomiani towarzysze
Zastępy słomianego wojska
...A ktoś po murze kredą pisze:

Jeszcze Polska...

Warszawa, marzec 1969

Źródło tekstu: http://natan.sychut.com/imie_twoje.html (dostęp: 22.06.2017).

materiały opracowane w ramach programu *Obcy w domu. Wokół Marca '68*

<http://marzec68.sztetl.org.pl>

WSPÓŁORGANIZATOR

STOWARZYSZENIE
ŻYDOWSKI INSTYTUT
HISTORYCZNY W POLSCE

MECENAS

WSPARCIE

WILLIAM K. BOWES, JR.
FOUNDATION

David Goldman i Debbie Bisno
oraz Fellowships at Auschwitz
for the Study of Professional Ethics
Marek i Agnieszka Nowakowscy
Andrzej i Małgorzata Rojek
Jerry Wartski z rodziną
Paul Goldner i Sandy Soifer

NEUBAUER FAMILY FOUNDATION

PATRONI MEDIALNI

PARTNER INSTYTUCJONALNY

